

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

©2021 БАЛЯН А. В.

УДК 338.432(477):339.923:061.1
JEL: O17; Q17; Q18

Балян А. В. Стратегічні пріоритети інституційного забезпечення аграрної економіки України в контексті євроінтеграційних процесів

У статті визначено, що останнім часом, під впливом глобальних процесів, пандемії та мінливості міжнародних агропродовольчих ринків, висока динаміка трансформацій у світовій економіці генерує все більше ризиків для вітчизняних товаровиробників і вимагає прийняття ефективних рішень у законодавчо-нормативному полі на державному рівні. Отже, актуальною проблемою залишається формування та реалізація стратегічних пріоритетів інституційного забезпечення аграрної економіки України в контексті євроінтеграційних процесів. Мета статті полягає в обґрунтуванні стратегічних пріоритетів розвитку інституцій Національної академії аграрних наук України (НААНУ) в контексті змін глобального середовища та під впливом євроінтеграційних процесів. Задля досягнення поставленої мети проведено аналіз сучасних проблем інституційного забезпечення аграрної сфери національної економіки України в контексті євроінтеграційних процесів. Зазначено, що пандемія COVID-19 зумовила значний вплив на реалізацію завдань структурних підрозділів НААНУ як наукової інституції щодо забезпечення інноваційної підтримки розвитку галузі. Акцентовано увагу на хронічному недофінансуванні наукових розробок на державному рівні, що гальмує дієвість інноваційних провайдерів в аграрній сфері. Визначено головні напрямки подальшого розвитку агробізнесу з метою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на агропродовольчих ринках і забезпечення продовольчої безпеки країни. Наголошено на активізації значного експортного потенціалу, зокрема органічного виробництва, обсяги поставок яких на світові ринки зростають. Проте доведено, що дієвість запроваджених стратегій наукового забезпечення аграрної сфери потребує належного фінансування, відповідального ставлення та бачення економічної перспективи, яка за цим стоїть. З метою активізації інноваційної моделі наукової діяльності в аграрній сфері та в контексті інтеграції до Європейського відкритого наукового простору визначено перші проміжні результати діяльності державних інституцій Національної академії аграрних наук.

Ключові слова: стратегічні пріоритети, інноваційні провайдери, аграрний бізнес, продовольча безпека, інституційне забезпечення, наукові підходи.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-3-63-69>

Бібл.: 16.

Балян Ануш Валеріївна – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААНУ, академік НААНУ, віце-президент, Національна академія аграрних наук України (вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 9, Київ, 01010, Україна)

E-mail: baliananush@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2190-2022>

UDC 338.432(477):339.923:061.1

JEL: O17; Q17; Q18

Balian A. V. Strategic Priorities of the Institutional Support of Agrarian Economy of Ukraine in the Context of European Integration Processes

The article defines that recently, under the influence of global processes, pandemic and volatility of international agri-food markets, the high dynamics of transformations in the world economy has been generating more and more risks for domestic producers and requires effective decision-making in the legislative and regulatory field at the State level. Thus, formation and implementation of strategic priorities of institutional support for the agrarian economy of Ukraine in the context of European integration processes remains an actual problem. The article is aimed at substantiating the strategic priorities of developing the institutions of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine in the context of changes in the global environment and under the influence of European integration processes. In order to achieve the aim, analysis of modern problems of institutional support of the agrarian sphere of the national economy of Ukraine in the context of European integration processes is carried out. It is noted that the COVID-19 pandemic has had a significant impact on the implementation of the tasks of the structural units of the National Academy of Agrarian Sciences as a scientific institution to provide innovative support for the development of the industry. Emphasis is placed on the chronic underfunding of research and development at the State level, which inhibits the effectiveness of innovative providers in the agricultural sector. The main directions of further development of agribusiness in order to ensure the competitiveness of domestic products in agri-food markets and ensure food security of the country are identified. Emphasis is placed on the intensification of significant export potential, in particular organic production, the volume of supplies to world markets is growing. However, it is proved that the effectiveness of the implemented strategies for scientific support of the agricultural sector requires proper funding, responsible attitude and vision of the economic perspective behind it. In order to intensify the innovative model of scientific activity in the agrarian sphere and in the context of integration into the European Open Scientific Space, the first intermediate results of the activities of the State-owned institutions of the National Academy of Agrarian Sciences are determined.

Keywords: strategic priorities, innovative providers, agrarian business, food security, institutional support, scientific approaches.

Bibl.: 16.

Balian Anush V. – D. Sc. (Economics), Professor, Corresponding Member, Academician of the NAASU, Vice President of the The National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (9 Mykhaila Omelianovycha-Pavlenka Str., Kyiv, 01010, Ukraine)

E-mail: baliananush@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2190-2022>

Останнім часом висока динаміка трансформацій у світовій економіці під впливом глобальних процесів, пандемії та мінливості міжнародних агропродовольчих ринків генерує все більше ризиків для вітчизняних товаровиробників і вимагає прийняття ефективних рішень у законодавчо-нормативному полі на державному рівні.

Інституції Національної академії аграрних наук України прагнуть на практиці долучитися до світових тенденцій у науці та реалізувати вітчизняні інноваційні механізми за пріоритетними напрямками розвитку аграрного виробництва. Проте дієвість запроваджених стратегій наукового забезпечення аграрної сфери потребує належного фінансування, відповідального ставлення та бачення економічної перспективи, яка за цим стоїть. Отже, актуальною проблемою залишається формування та реалізація стратегічних пріоритетів інституційного забезпечення аграрної економіки України в контексті євроінтеграційних процесів.

Проблеми євроінтеграції та її вплив на інноваційні перетворення у вітчизняній аграрній сфері та вирішальну діяльність української аграрної науки, спрямовану на сучасний розвиток галузі, збільшення експорту сільськогосподарської продукції та підвищення конкурентоспроможності представників українського аграрного бізнесу у світі, активно обговорюються в наукових працях Кизима М. [3; 7], Гришової І. Ю. [1], Грищенко І. М. [14], Дяченка О. П. [8], Мищака І. М. [9], Ніколюк О. В. [4; 5], Русана В. М. [8], Хаустової В. Є. [15; 16], Шабатури Т. С. [11], Яціва І. Б. [10] та інших науковців. Як зазначає колектив авторів [2], «Глобальний світ опинився у складній ситуації структурних зрушень інституційного середовища не тільки на формальному, але й на неформальному рівні під впливом пандемії коронавірусної інфекції. Оцінка процесів формування публічної політики інституційних трансформацій та її вплив в умовах пандемії COVID-19 на економічну систему є динамічним явищем і потребує глибинного міждисциплінарного підходу». Отже, суб'єкти аграрного бізнесу вимушені дотримуватися сучасних принципів державної політики у сфері аграрної економіки з урахуванням глобальних викликів і нормативних вимог європейської спільноти, промоушен яких здійснюється вітчизняними державними інституціями.

Мета статті – обґрунтувати стратегічні пріоритети розвитку інституцій Національної академії аграрних наук України в контексті змін глобального середовища та під впливом євроінтеграційних процесів.

За даними Міністерства сільського господарства США, у 2019/2020 маркетинговому році Україна посіла друге місце у світі (після США) за обсягом експорту зернових культур, зокрема пшениці, ячменю, кукурудзи та випередила за цими показниками Канаду. Отже, наша держава залишається ключовим гравцем на міжнародному ринку зерна й одним із гарантів продовольчої безпеки не лише України, а й

світу. При цьому, зазначимо, що у 2020 р. ми зазнали істотних втрат урожаїв через посуху. Статистика така: у 2018 р. зібрано 70,1 млн т; у 2019 р. – 75,1 млн т; а у 2020 р. – 65,5 млн т зернових.

До того ж, ми ще маємо значний експортний потенціал інших статей, зокрема органічного виробництва, обсяги поставок яких на світові ринки зростають. Це експорт яєць, меду, різноманітних ягід, горіхів, навіть екзотичних груп, як-то слимаки, для європейського та інших потужних ринків, де споживач надає перевагу якісним органічним продуктам. Україна зайняла за результатами 2020 р. лідируючі позиції у світі за експортом таких аграрних продуктів: перше місце – соняшникова олія (загальна сума експорту \$5,3 млрд), друге місце – ріпак (\$1,0 млрд), четверте місце – кукурудза та ячмінь – відповідно \$4,9 млрд і \$877 млн тощо. Але ми повинні бути готовими до нарощування експорту саме зернових та органічної продукції, а тому маємо надати нашим аграріям сучасні наукові інструменти та, безперечно, забезпечити відповідну державну підтримку вітчизняним товаровиробникам [2].

Вітчизняна аграрна наука має потужний потенціал, багаторічний досвід, але недалекоглядно обмежена у фінансуванні. Ми розуміємо реалії сьогодення і те, що оборона, медицина та карантинні заходи потребують значних фінансових відрахувань. Але, з іншого боку, нас не може не турбувати те, що на розвиток освіти і науки з Держбюджету всього буде спрямовано 170 млрд грн. З яких за статтею «Підтримка досліджень у галузі природничих, технічних наук, математики та інформатики, у галузі біології, медицини та аграрних наук та в галузі соціогуманітарних наук» – лише 584 млн грн. Це дуже куче фінансування, яке неодмінно призведе до негативних наслідків. І тут не варто забувати, що за аграрною наукою стоїть продовольча безпека України. Нині кількість наукових установ академії становить 9,6% від загальної кількості наукових інституцій держави. Бюджетним фінансуванням охоплено 5,7% наукових досліджень, а 4,3% йдуть на заробітну плату. Після проведення державної атестації установ мережі у 2019 р. маємо: 17 наукових установ 1-ї кваліфікаційної групи, 38 – 2-ї, решта належить до 3-ї. Це хороший потенціал, втратити який неприпустимо [1].

Керуючись Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, які затверджені Указом Президента України від 30.09.2019 р., Національної академією аграрних наук України визначено пріоритетні напрями наукових досліджень, що надалі сприятиме збільшенню обсягів експорту сільгосппродукції та підвищенню конкурентоспроможності наукового продукту.

При цьому враховано:

- ✦ забезпечення продовольчої безпеки держави;
- ✦ орієнтацію політики на соціоекономічний розвиток;

- ✦ ефективне використання ресурсів для збереження екосистем і запобігання негативним ризикам зміни клімату;
- ✦ упровадження інновацій в економіку сільського розвитку;
- ✦ сприяння диверсифікації зайнятості в сільській місцевості, що має забезпечити зростання сільської економіки.

Насамперед йдеться про пришвидшений розвиток насінництва та розсадництва; про забезпечення технологічної підтримки цих напрямів; про розширення асортименту сільськогосподарських культур, адаптованих до зміни клімату. Важливим завданням є відновлення родючості ґрунтів, запровадження меліоративних заходів та інше. На це не раз звертав увагу уряду президент НААН Ярослав Гадала і виходив з конкретними ефективними пропозиціями.

Крім того, АПК повинен бути високотехнологічним у виробництві сільськогосподарської сировини не лише для продовольчих, а й для кормових та енергетичних цілей. Важливими є і генетичні покращення в рослинництві та тваринництві. Їхнє джерело — це передусім біотехнологія відтворення.

Що стосується розвитку сільської місцевості, то ключовим акцентом тут є не лише модернізація аграрного сектора, а й надання йому переліку сучасних моделей і механізмів інноваційного розвитку. Якщо на цьому етапі ми є аграрною державою, і АПК є локомотивом економічних реформ і ключовим наповнювачем державного бюджету, то треба зробити все, щоб ми були потужним аграрним гравцем на світовому рівні. І це аж ніяк не весь список нагальних запитів, які стоять перед вітчизняною аграрною наукою.

Саме тому Україна повинна мати Національну інноваційну стратегію розвитку науки для того, щоб увійти до переліку економічно розвинених країн, тим самим забезпечивши ще й власну продовольчу безпеку. І нам треба думати не про збереження нинішніх показників, а про комплексний розвиток аграрного сектора та збільшення пропозицій української сільгосппродукції. Якщо в інших високотехнологічних галузях ми втратили можливості конкуренції, то тут ми маємо бути лідерами.

Але нині спостерігається перманентна залежність українського сільгоспвиробника від зарубіжної «наукової продукції». Це надалі може призвести до суттєвого зниження потенціалу власної аграрної науки; до обмеження проривних інноваційних рішень та, як наслідок, спровокувати втрату генетичного та технологічного потенціалу. А загалом – до втрати вітчизняної наукової школи. Потужної, системної, успішної, досягненнями якої послуговуються аграрії багатьох країн.

Дійсно, деякі економісти схиляються до думки, що в сучасних умовах найбільш дієвим інструментом

інноваційного розвитку аграрного виробництва в Україні можна визнати трансфер технологій та імплементацію деяких зарубіжних моделей стратегічного управління в операційну діяльність підприємств агробізнесу. Проте, на нашу думку, деякі фактори можна розглядати на противагу, зокрема:

- ✦ постійне здорожчання зарубіжного продукту, що, беззаперечно, потребуватиме значних фінансових витрат;
- ✦ падіння рейтингу вітчизняної науки та національної дослідницької системи загалом;
- ✦ втрата інфраструктури академічного підприємства;
- ✦ і що особливо негативно – це «brain drain», тобто «відплив мізків», інтелектуальна еміграція.

До речі, з подібною проблемою зіштовхнулися багато східно- та північноєвропейських країн після їх приєднання до Євросоюзу. Катастрофічний відплив науковців і представників провідних галузей АПК тоді відчули на собі Польща, Румунія, Болгарія, Литва, Латвія.

Зауважимо, що, крім хронічного недофінансування, глобальною проблемою вітчизняної аграрної науки традиційно є вкрай низький попит на науковий продукт, що обумовлено орієнтацією національної економіки на виробництво сировини та продукції з низьким рівнем переробки, на що неодноразово звертали увагу вітчизняні науковці [2; 6; 8]. Крім того, наші аграрії недалекоглядно продовжують «імпортувати» застарілі іноземні технології. Це небезпечний шлях, який може вдарити по сільгоспвиробництву в перспективі.

Сьогодні вимагає загальнодержавних заходів, які забезпечать підвищення загальних витрат на наукові дослідження. Необхідно створити лояльне кредитне, податкове, організаційне середовище для стимулювання фінансування досліджень і розробок, до чого активно залучати бізнес-сектор.

Керуючись Стратегією розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, яку затверджено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р, академія всіляко намагається посилити комунікацію між сектором досліджень і розробок та реальним сектором економіки; забезпечити функціонування механізмів трансферу технологій; удосконалити моніторинг впроваджень завершених науково-технічних розробок (ЗНТР) тощо.

Ще одна вкрай актуальна проблема, яка отримала нескінчені дискусії як з боку науковців, так і з боку практиків, – запровадження ринку землі, і це, безумовно, створює неабиякий ажіотаж стосовно земельно-майнового комплексу НААН, який потребує оптимізації. Наразі відбувається перерозподіл земельно-майнового комплексу академії для його більш ефективного використання. Передусім це землі, які необхідні

науковим установам для виконання ними своїх статутних функцій. Потім це землі, які можуть бути передані академією в оренду після ухвалення Верховною Радою закону, який передбачить таку процедуру. І, звичайно, це землі, які в майбутньому можуть бути розпайовані серед працівників дослідних господарств, соціальної сфери сіл та пенсіонерів. Знову ж таки, після прийняття закону, який це регламентує.

Загалом ринок землі в Україні відкривається, на нашу думку, дуже в невідповідних умовах. Як наголошують фахівці, держава наражається на ризик швидко «проісти» цей ресурс, що є згубним і для економічних процесів, і для демографічної та міграційної складових [7; 8]. Наші землі, природні ресурси та людський капітал – це головні скарби держави. Вітчизняний агропромисловий комплекс є запорукою продовольчої безпеки. Але нам вкрай необхідно розвивати сучасну, високотехнологічну переробку галузь з виходом на високоякісний конкурентний продукт з високою маржею та доданою вартістю. Якщо Україна запустить потужну переробку, економічний ефект, за наявності нашого аграрного потенціалу, буде дуже успішним. Наукове підґрунтя для цього ми маємо, головне – серйозно ставитися до потреб української аграрної науки, розуміючи, що це одна із запорок успішного економічного розвитку держави.

Наразі інституції Національної академії аграрних наук України (НААН) – авторитетної організації, через створення спільних інноваційних продуктів та поширення знань, інноваційну інфраструктуру мережі тощо – намагаються інтегруватися до світового дослідницького простору, керуючись Дорожньою картою інтеграції України – ERA-UA.

Географія партнерства поширюється на країни Азії – Туркменістан і Казахстан, країни Кавказу – Азербайджан і Грузію; постійним і довготривалим є співробітництво з колегами з Білорусі, Молдови, Польщі, Литви, Туреччини, США. Щорічно виконується майже 300 наукових проектів з партнерами з-понад 50 країн.

Вагомими напрацюваннями є такі:

- ✦ створено Національну цифрову кадастрову карту запасів ґрунтового органічного вуглецю в Україні (складової Глобальної Карти ґрунтового органічного вуглецю (GSOC);
- ✦ розроблено Національну систему моніторингу ґрунтів та встановлено кореляцію Національної системи класифікації ґрунтів за міжнародним стандартом таксономічної класифікації ґрунтів Світової референтної бази ґрунтових ресурсів» (*World Reference Base for Soil Resources – WRB*);
- ✦ сформовано базу даних властивостей ґрунтів української території басейну Дунаю за методологією eSOTER ЄС;

- ✦ створено Український ґрунтовий інформаційний центр за участі світових фахівців з інформаційних технологій і цифрового ґрунтознавства;
- ✦ розроблено інформаційно-аналітичну систему управління зрощенням «Полив онлайн»;
- ✦ відкрито спільну з партнерами Інституту кукурудзи Ляонінської академії сільськогосподарських наук лабораторію із селекції гібридів кукурудзи харчового напрямку використання тощо – перелік можна продовжити.

За програмою Горизонт 2020 реалізовано один із проектів «Стале вирощування біомаси на маргінальних землях в Європі», який об'єднав 8 партнерів з Німеччини, Греції, Італії, України. За результатами досліджень:

- ✦ сформовано Каталог біоенергетичних рослин, придатних для вирощування на маргінальних землях Європи;
- ✦ розроблено класифікацію, критерії та індикатори визначення маргінальних земель і Карту маргінальних земель Європи з використанням ГС-технологій.

За досвідом провідних країн ЄС Академією розроблено механізм приєднання до *European Research Area – ERA* з акцентом на бізнес-сектор (мале/середнє підприємництво); сформовано стратегію «розумної спеціалізації» за регіональною ознакою та за умов доступу до інструментів структурних фондів ЄС.

Щодо сьогодення, то пандемія COVID-19 спричинила серйозні кризові явища, і саме тому Академія використовує спровоковані пандемією незвичні методи комунікації – «віртуальний простір» і соціальні мережі.

Немає сумніву, що після закінчення пандемії відновляться й «живі» контакти членів академічної спільноти. Зокрема, представниками Національної академії аграрних наук України разом із Координаційним Комітетом Союзу Європейських аграрних академій (UEAA) визначено спільні дії в умовах «COVID-19 та сільське господарство», які відкритим листом направлено до урядів Великої Двадцятки (G20), урядів країн – членів Союзу, до ООН. Цим листом Союз Європейських аграрних академій (UEAA) закликає до проведення міжнародно-координованих місцевих заходів з метою подолання середньо- та довгострокових наслідків COVID-19 у сільському господарстві, продовольстві та безпечному харчуванні.

На сьогоднішній день Україна розробляє стратегічні дії щодо досягнення кліматичних цілей Європейського Союзу, а саме: участі в європейському Зеленому Курсі з українськими пріоритетами. На розвиток цього Академією сформовано Робочу групу для реагування на Комюніке Європейського Союзу «Європейський зелений курс». Установи Академії вже

планують участь в онлайн-форумі «Органічна Україна-2021», ініційованому НААН, профільними міністерствами та Громадською спілкою виробників органічних сертифікованих продуктів «Органічна Україна», за підтримки швейцарського Дослідного інституту органічного сільського господарства в партнерстві із SAFOSO AG, запланованому на квітень 2021 р.

Академія є активним учасником законотворчої діяльності. Так, за її участі було розроблено Закон України «Про безпечність та гігієну кормів», яким передбачено імплементацію вимог законодавства ЄС щодо створення досьє та державної реєстрації кормових добавок і встановлення їх якості [9; 12].

Амбітні плани Академії, звичайно ж, пов'язані з розвитком дослідної бази НААН. Нині є загроза залишитись без критично необхідних для науки земельних ресурсів. І тут я хотіла би застерегти від непродуманих кроків і закликати народних депутатів зі всією відповідальністю поставитися до голосування у другому читанні проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення права працівників державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій на одержання земельної частки (паю)» (реєстраційний № 3012-2). Саме стосовно земель, які перебувають у розпорядженні НААН. При підготовці законопроекту до другого читання дуже важливо ретельно врахувати рекомендації Академії щодо суттєвих поправок стосовно необхідних АПК обсягів наукового поля.

ВИСНОВКИ

Отже, з метою активізації інноваційної моделі наукової діяльності в аграрній сфері та в контексті інтеграції до Європейського відкритого наукового простору необхідно визначити перші проміжні результати діяльності державних інституцій Національної академії аграрних наук:

- ✦ напрацьовано «дорожню мапу» наших дій і визначено маркери. Найперше – це оптимізація структури НААН через посилення синергії між науковими установами та дослідними господарствами;
- ✦ приведення у відповідність принципів управління для досягнення сталого розвитку дослідницького процесу;
- ✦ забезпечення прозорості та відкритості діяльності через створення рад громадського контролю. А також повноформатне інноваційне «оновлення» через розроблення інфраструктури ринку інновацій в АПК на засадах розвитку кластерів та комерціалізацію результатів наукових досліджень. Як і створення інформаційно-аналітичного центру «Аграрна наука України» з відповідним вебпорталом;
- ✦ застосування практик європейських партнерів, зокрема запровадження парадигми «ро-

зумних спеціалізацій» (*smart specialization*) з урахуванням конкурентних переваг регіонів.

Крім того, планується створити два–чотири центри фундаментальних досліджень у рослинництві та тваринництві з розвитку сільських територій за повного бюджетного фінансування. І для цього ми маємо достойний кадровий потенціал. Одночасно готується до 2025 р. створити п'ять–шість селекційно-насіницьких державно-приватних компаній.

Серед проектів регіонального розвитку: на території декількох дослідних господарств маємо намір розпочати створення агропромислового парку – багатофункціонального спеціалізованого комплексу, спрямованого на розвиток агропромислової діяльності. На балансі такого парку буде технічна база, необхідна інфраструктура тощо. Це чудові умови для реалізації синергії: наука – бізнес. До того ж, це взаємовигідна можливість реалізації інвесторами їхніх «зазіхань» на користування нашими землями. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Гришова І., Гришова Р. Державна політика стійкого розвитку в контексті циркулярної моделі економіки // «Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 23 жовтня 2020 р.). Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2020. С. 45–47.
2. Гасім С., Гришова І., Журавльов О. Публічна політика інституційних трансформацій в умовах глобальної пандемії. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 1. С. 75–91. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.01.08>
3. Концептуальні засади розвитку аграрної сфери та сільських територій України : кол. моногр. / Кизим М. О., Полякова О. Ю., Хаустова В. Є. та ін. ; за ред. М. О. Кизима. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. 280 с.
4. Ніколюк О. В. Організація зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах агропромислового комплексу // Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Херсон, 18–19 квітня 2019 р.). Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 259–262.
5. Ніколюк О. В. Теоретико-методологічні засади інституційного регулювання соціально-економічної безпеки аграрного виробництва : монографія. Оdesa : Друк Південь, 2018. 298 с.
6. Hryshchenko I., Lavshchenko S. Impact of local market development on sustainable (stable) city development // First Conference on Sustainable Development: Industrial Future of Territories (IFT 2020). Section: Sustainable Cities and Society. E3S Web Conf. (24 November 2020). Vol. 208, 04009 (2020). DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202020804009>
7. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Козирева О. В. Еволюція регіональної політики в Європейському Союзі. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4. С. 189–200. DOI: 10.25140/2410-9576-2017-1-4(12)-189-200

8. Русан В. М., Дяченко О. П. Інституційні засади розвитку аграрного сектору у контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 2. С. 117–122.
DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.02.12>
9. Мишак І. М. (2018). Проблеми і перспективи законодавчого забезпечення інноваційного розвитку в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 6. С. 34–43.
DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.05>
10. Яців І. Б., Бобровник Д. О. Імплементція зарубіжного досвіду реалізації бенчмаркінгу в діяльності вітчизняних підприємств аграрної сфери. *Економічний аналіз*. 2019. Т. 29. № 2. С. 120–126.
DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2019.02.120>
11. Shabatura T.S., Kravchuk A. A., Hnatieva T. M. Model of economic development enterprise in the context of European integration. *Науковий вісник Полісся*. 2017. Т. 2. № 3. С. 89–94.
DOI: [10.25140/2410-9576-2017-2-3\(11\)-89-94](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-2-3(11)-89-94)
12. Баян А. В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини). Ужгород: Ліра, 2006. 325 с
13. Русан В. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Економічний дискурс*. 2016. Вип. 1. С. 31–42.
14. Грищенко І., Олійник В. Забезпечення рівних можливостей представництва жінок на вищих рівнях прийняття політичних рішень. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2020. Спецвипуск. С. 85–90.
DOI: [10.36.030/2664-3618-2020-si-85-90](https://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-85-90)
15. Полякова О. Ю., Хаустова В. Є. Аналіз тенденцій розвитку сільських територій та агропромислового комплексу у країнах ЄС і Україні. *Проблеми економіки*. 2020. № 2. С. 39–54.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-39-54>
16. Полякова О. Ю., Хаустова В. Є., Леванда О. М. Аналіз тенденцій та особливостей розвитку сільських територій в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 229–250.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-229-250>

REFERENCES

- Balian, A. V. *Mizhrehionalne, transkordonne spivrobotnytstvo Ukrainy za umov rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu (na prykladi prykordonnykh rehioniv Ukrainy ta Uhorshchyny)* [Interregional, Cross-border Cooperation of Ukraine in the Context of the Enlargement of the European Union (On the Example of the Border Regions of Ukraine and Hungary)]. Uzhhorod: Lira, 2006.
- Hasim, S., Hryshova, I., and Zhuravlyov, O. "Publichna polityka instytutsiinykh transformatsii v umovakh hlobalnoi pandemii" [Public Policy of Institutional Transformations in the Condition of a Global Pandemic]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 1 (2021): 75-91.
DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.01.08>
- Hryshchenko, I., and Lavshchenko, S. "Impact of local market development on sustainable (stable) city development". *First Conference on Sustainable Development: Industrial Future of Territories (IFT 2020)*. Section: Sustainable Cities and Society, vol. 208, 04009, 2020.
DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202020804009>
- Hryshchenko, I., and Oliinyk, V. "Zabezpechennia rivnykh mozhlyvostei predstavnytstva zhink na vyshchykh rivniakh pryiniattia politychnykh rishen" [Ensuring Equal Opportunities for Women's Representation at Higher Levels of Political Decision Making]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*, special issue (2020): 85-90.
DOI: [10.36.030/2664-3618-2020-si-85-90](https://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-85-90)
- Hryshova, I., and Hryshova, R. "Derzhavna polityka stiikoho rozvytku v konteksti tsyrkuliarnoi modeli ekonomiky" [State Policy of Sustainable Development in the Context of the Circular Model of the Economy]. *Perspektyvy rozvytku osvity, nauky i biznesu v hlobalnomu sere-dovyshchi*. Ternopil: FOP Osadtsa Yu. V., 2020. 45-47.
- Kyzym, M. O. et al. *Kontseptualni zasady rozvytku ahrarnoi sfery ta silskykh terytorii Ukrainy* [Conceptual Bases of Development of Agrarian Sphere and Rural Territories of Ukraine]. Kharkiv: FOP Liburkina L. M., 2020.
- Kyzym, M. O., Khaustova, V. Ye., and Kozyrieva, O. V. "Evo-liutsiia rehionalnoi polityky v Yevropeiskomu Soiuzi" [Evolution of Regional Policy in the European Union]. *Naukovyi visnyk Polissia*, no. 4 (2017): 189-200.
DOI: [10.25140/2410-9576-2017-1-4\(12\)-189-200](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-1-4(12)-189-200)
- Myshchak, I. M. "Problemy i perspektyvy zakonodavchoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku v Ukraini" [Problems and Prospects of Legislative Support of Innovation Development in Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 6 (2018): 34-43.
DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.05>
- Nikoliuk, O. V. "Orhanizatsiia zovnishnyoekonomichnoi dialnosti na pidpriemstvakh ahropromyslovoho kompleksu" [Organization of Foreign Economic Activity at the Enterprises of the Agro-industrial Complex]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia u protsesakh ekonomichnykh reform*. Kherson: DVNZ «KhDAU», 2019. 259-262.
- Nikoliuk, O. V. *Teoretyko-metodolohichni zasady instytutsiinoho rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoi bezpeky ahrarnoho vyrobnytstva* [Theoretical and Methodological Principles of Institutional Regulation of Socio-economic Security of Agricultural Production]. Odesa: Druk Pivden, 2018.
- Poliakova, O. Yu., and Khaustova, V. Ye. "Analiz tendentsii rozvytku silskykh terytorii ta ahropromyslovoho kompleksu u krainakh YeS i Ukraini" [Analysis of Trends in Rural Development and Agro-industrial Complex in the EU and Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (2020): 39-54.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-39-54>
- Poliakova, O. Yu., Khaustova, V. Ye., and Levanda, O. M. "Analiz tendentsii ta osoblyvostei rozvytku silskykh terytorii v Ukraini" [Analyzing the Problems and Tendencies in the Development of Rural Territories in Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 4 (2020): 229-250.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-229-250>

Rusan, V. "Otsinka perspektyv ta mozhlyvostei dlia ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy vnaslidok pidpysannia uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom" [Prospects and Opportunities for Ukrainian Agro-Industrial Complex from Signing Association Agreement between Ukraine and the European Union]. *Ekonomichnyi diskurs*, no. 1 (2016): 31-42.

Rusan, V. M., and Diachenko, O. P. "Instytutsiini zasady rozvytku ahrarynoho sektoru u konteksti zabezpechenia ekonomichnoi bezpeky derzhavy" [Institutional Frameworks for Agrarian Sector Development in the Context of Ensuring the Economic Security of State]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 2 (2019): 117-122.

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.02.12>
Shabatura, T.S., Kravchuk, A. A., and Hnatieva, T. M. "Model of economic development enterprise in the context of European integration". *Naukovi visnyk Polissia*, vol. 2, no. 3 (2017): 89-94.

DOI: 10.25140/2410-9576-2017-2-3(11)-89-94
Yatsiv, I. B., and Bobrovnyk, D. O. "Implementatsiia zarubizhnoho dosvidu realizatsii benchmarkingu v diialnosti vitchyznianskykh pidpriemstv ahrarynoi sfery" [Implementation of Foreign Experience of Benchmarking Implementation in the Activity of Domestic Agricultural Enterprises]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 29, no. 2 (2019): 120-126.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2019.02.120>

УДК 336.221:631.11
JEL: E62; H22; H25; Q14

ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: НАСЛІДКИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН І НАПРЯМКИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

©2021 ПАРТИН Г. О., КУРИЛО О. Б., ПОДАРИН А. Р.

УДК 336.221:631.11

JEL: E62; H22; H25; Q14

**Партин Г. О., Курило О. Б., Подарин А. Р. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників:
наслідки трансформаційних змін і напрямки подальшого розвитку**

Ефективний розвиток аграрного сектора економіки України можливий лише за умови стабільності й оптимальності податкового законодавства, а постійні зміни негативно позначаються на діяльності сільськогосподарських підприємств. Тому державна підтримка та створення сприятливих умов розвитку дозволять агропромислому комплексу стати високоефективним і конкурентоспроможним сектором економіки. Стаття присвячена дослідженню й аналізу трансформаційних змін в оподаткуванні діяльності сільськогосподарських товаровиробників в Україні. Досліджено позитивні та негативні наслідки здійснення податкових реформ, зокрема розглянуто результати запровадження єдиного податку для оподаткування сільськогосподарських підприємств і проаналізовано динаміку обсягів його надходження до місцевих бюджетів; виокремлено основні проблеми, які виникли в аграрному секторі внаслідок проведеної державою реформи щодо справляння з агропідприємств податку на додану вартість (ПДВ) та розкрито вплив цієї реформи на рентабельність діяльності зазначених підприємств. Проаналізовано ефективність запровадження системи бюджетних дотацій для сільськогосподарських товаровиробників, які були їм надані у зв'язку зі скасуванням спеціального режиму оподаткування ПДВ. Оскільки підтримка аграрного сектора належить до стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки, виокремлено основні аспекти процесів подальшого реформування системи оподаткування сільгоспідприємств. Це сприятиме підвищенню ефективності їхньої діяльності, покращенню фінансового стану та розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні. Як наслідок, це позитивно вплине на збільшення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів і зменшить спроби ухилення від оподаткування.

Ключові слова: сільськогосподарські товаровиробники, система оподаткування, податкове реформування, єдиний податок, податок на додану вартість, трансформаційні процеси в оподаткуванні.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-3-69-74>

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 13.

Партин Галина Остапівна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: halyna.o.partyin@lpnu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6733-0157>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2031654/halyna-o-partyin/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57192713991>

Курило Оксана Богданівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: oksikurylo@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4265-9247>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57217999866>

Подарин Ангеліна Русланівна – студентка, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: a.podaryn@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9916-2645>